

Om Statens Hus i Vadsø, av Beathe Rønning

Kanskje vi har noe til felles?

Det er torsdag formiddag tidlig i august, det er fortsatt sommerlig hverdag mellom Damsveien og Idrettsveien i Vadsø. Der ligger Statens Hus. Det består av to fløyer: tre etasjer i den ene fløyen, fire i den andre. Vindusrekkene er ubrutte, bortsett fra de mørkebrunbeisede vindusrammene. Veggstripa under er dekket med grønne plater. Det er altså blanke og brune liggende felt over felt av grønt, som en trippel- og en kvadrupeldekkerssandwich av tjukke rugbrødsiver med masse salat.

Dette norske, statlige 60-tallsbygget er så ordinært at vi alle har sett noe som ligner, og samtidig er det så sjeldent godt bevart at det nå er fredet. I den lave fløyen ligger Skatt nord Vadsø. Nyoppusset i anledning fredningen. Her henger verkene *Neutral Flexible Structure* av Morten Torgersrud og *The Samí Peoples Flag in Neon* av Kjersti Andvig og Lars Laumann.

Det er overraskende mange mennesker i korridoren nede. De er fra hele verden, kan jeg høre. Jeg sikksakker mellom løpende, hvinende unger og ventende folk, sittende på gulv, stående langs stolper. Vadsø, altså. Det mest internasjonale sted jeg har besøkt i Norge. Hver gang jeg er der blir jeg slått av dette. Er det fordi byen fra gammelt av er en slik treenighet av kvener, samer og nordmenn? Det har ikke vært ett folk her, som kappes med ett annet folk om makten, det har vært minst tre. Russland ligger dessuten så nært at man aldri har kunnet innbille seg at ens kultur var enerådende.

Følelsen av det internasjonale handler ikke først og fremst om den konkrete blandingen av kulturer, men snarere hvordan dette har gjort noe med måten man blir møtt på. Der forutsetningen mange steder er at vi er like, hvis du ikke skiller deg ut for mye, er forutsetningen her det motsatte, vi er ulike, men kanskje vi har noe til felles?

Skatt nord Vadsø er opp en trapp, og inn en dør. Det er fire mennesker der, med skjemaer i hendene eller under utfylling ved de høye bordene med barkrakker. Venteområdet har et typisk interiør for offentlig sektor. Gråmelert linoleumsgulv, hvite vegger, lyst, lakkert tre, lysegrått metall, dyprøde ulltrekk. Det er lyst og friskt på den

nordiske måten og akkurat passelig kjedelig til å vekke troverdighet.

De er ganske mørke da, svarer en besøkende på spørsmålet mitt og reiser seg fra ventebenken i resepsjonen. Vi står foran de tre nesten svarte bildene til Morten Torgersrud på den hvite veggen på motsatt side av skranken. Jeg lo litt, ikke fordi det var et dumt svar, men fordi det jo er et objektivt faktum, og jeg visste ikke om det var slik ment. Mørk dress er et annet utsagn enn mørk musikk. Det ene er en konkret beskrivelse, det andre er stemningsbeskrivelse og noen ganger en domsutsigelse.

Neutral Flexible Structure heter de tre stående fotografene, eller ... de er snarere bildeobjekter. For verket dannes ikke av fotografene alene, men av det mørke, blanke glasset de er montert bak, i de mørke trerammene. Bare når vi selv står og skygger for den lyse speilingen av rommet, kan vi ane et motiv bak glasset. Er det bilde av en kopimaskin på et bord? Er det rimfrossent gress? Det er nesten ikke mulig å se i dag som lyset er så sterkt. Jeg ser hylla med brosjyrer som speiler seg i det blanke glasset, jeg ser de steinvaskede jeansene til kvinnen som fyller ut papirer, mens hun rådfører seg på russisk med en mann og en kvinne som blir ekspedert på engelsk av henne bak skranken.

Morten Torgersrud har viet stor kunstnerisk oppmerksomhet til Barentsområdet. Men hvis noen forteller deg om fotografer fra Finnmark, er det antagelig ikke dette du ser for deg. Torgersrud bryter med forventningen om å avbilde de store spektakulære landskapene, han stiller snarere spørsmålstegn ved denne forventningen, og om Finnmark bare er dette. Forestillingene vi har om dette området, hjulpet på vei av de tusenvis av bilder som uttrykker vidde, hav, lys, viser seg å være lite fleksible i møte med noe annet.

Barents er også rimfrossent gress og offentlig sektor med store kopimaskiner. Det blanke, mørke glasset gir assosiasjoner til prangende bankbygg i store byer i verden. Vi er rike her til lands. Det er forstyrrende å tenke på, vi liker ikke å tenke på det, hverken rikdommen eller at Finnmark også består av kopimaskiner. Men det er også frisettende. Til de uforstyrrede forestillingene knytter det seg nemlig en hvilende romantikk, men ikke klare tanker. Er det derfor verkets tittel er det tørre, konseptuelle *Neutral Flexible*

Structure? Verket forhandler med virkeligheten, som den har blitt visuelt fortalt, igjen og igjen.

Nøytral fleksibel struktur. Er skattevesenet en slik struktur? En struktur er det, som i hvert fall forsøker å være nøytral, men nei, den er vel ikke spesielt fleksibel. Ikke mer fleksibel enn det strukturen gjennom kontinuerlig gruppearbeid i Excel har kalkulert med at den må være for å imøtegå de varierende betingelsene for bønder og kunstnere, negledesignere, kemnere, russere, ingeniører, sjøfolk og lagerarbeidere med eller uten doktorgrad og ett eller flere barn under og over 12 år på hel eller halv tid og som har mer eller mindre enn 46,6 kilometer til og fra jobb. Jeg ombestemmer meg.

Skattevesenet på sitt beste, er en ganske fleksibel struktur. En nøytral, fleksibel struktur.

Den besøkende sa også noe om landskapsbilder, at det hadde hun mer greie på.

Innrammet av vinduskarmene ligger Vadsø kirke, tegnet av Magnus Poulsson, som også tegnet rådhuset i Oslo. Den ligger omkranset av røde og gule hus i grønne hager adskilt av brede, lysegrå asfaltveier. Men bak dette skråner den nesten treløse mosegrønne Melkevarden slakt ned fra 120 meter, til den uvirkelig turkise Varangerfjorden. Mot neste kyst ved Grense Jakobselv og Russland er vannet skimrende opplyst, som hvis det var malt, var det et godt kunstnerisk grep for at vi skal få øye på den blålige kystkanten der borte. Landskapets relative flathet gir en enorm himmel som i dag er hvit og lettskyet. Det er levende landskapsbilder i alle vinduer på skatt nord i Vadsø.

Torgersrud bringer noe annet inn i rommene. Verket bærer med seg et kritisk blikk på det forhåndsliggende hierarkiet mellom bildemotiver, at noe blir vurdert som viktig og noe bortkastet som motiv. Tittelen peker også hit. Motiver er i utgangspunktet nøytrale, de er heller ikke statiske former, men strukturer som kan betraktes fra alle vinkler og aldri være like. Det gjør verden mer kompleks, men også mer sann.

Jeg tror ikke hun mente å peke på mørket som et objektivt faktum i Torgersruds bilder, men hun hadde kanskje ikke ord for hva slags mørke? Var det motsetningen til «lyst og vennlig», eller var det noe annet? Bildene er både mørke, insisterende og tilbaketrukne, de kan nesten virke avvisende? Som et sjenert menneske kan virke avvisende, men som

ikke egentlig er det? Bildene har som hovedoppgave å speile det rommet de er i, mens de stille minner om noe annet som også finnes, i kombinasjoner som ikke lar seg sortere etter normale standarder. Rimfrossent gress og kopimaskiner på bord. Hvem ville kommet på en slik kombinasjon?

Kontrasten mellom det mørke, blanke uttrykket og det lyse rommet, peker på at også interiøret er designet for den nordiske følelse av trygghet og tilgjengelighet. Det er laget. Det bærer en fortelling om makt ikledd joggesko og ullgenser, en makt som sier hei til deg når du kommer. Det er slik vi har organisert statsmakten her i landet, så borgerens følelse av avmakt skal bli så liten som mulig. Det er fint for oss som kan lese kodene og vet at det fortsatt er statsmakt vi har med å gjøre. Det er ikke her du tipser de ansatte om en billig håndverker uten kvittering. Lenger inne i kontoravdelingen bak skranken, i et lite vindusløst rom, står det et beist av en Lexmark kopimaskin.

Det kommer stadig fere folk opp trappen fra første etasje. En saksbehandler viser meg rundt. «Torsdag er UDI-dag på lensmannskontoret», forklarer hun. Vi er på vei opp til tredje etasje og skattekontorets spiserom. Stemningen i trappen er helt annerledes enn inne i resepsjonen. Det er ikke bare på grunn av alle språkene som summer nedenfra, lyset er også annerledes, det er ikke hvitt, men blinkende rødt, grønt, blått og gult. Kjersti Andvig og Lars Laumanns *The Samí Peoples Flag in Neon* er det 120x90 centimeter store animerte lysskiltet som henger over midtsatsen i trappen opp. Det er det det sier at det er: Sameflagget som neonskilt. Det røde seksjonen til venstre i flagget, kaster en gradient rosa på veggen ved siden av.

Det første offisielle samiske flagget med sol- og månesirkel er formgitt av kunstneren Astrid Båhl så sent som i 1986, basert på en samisk farge tradisjon som også var brukt i tidligere versjoner av flagget. Under Alta-aksjonene på 70-tallet for eksempel, laget daværende student på Kunstakademiet i Oslo, Synnøve Persen, et flagg med samiske farger som et samlende, visuelt symbol. Her er det kunstnere i alle ledd. Sol- og månesirkelen ser vi også i andre urbefolknings flagg, blant annet på Grønland.

Bruk det fritt, har Astrid Båhl sagt om flagget, kunstnere kan gjøre hva de vil med det

Denne rause overleveringen til offentligheten forteller at Båhl skjønte og tenkte noe av det samme som Andvig og Laumann nesten 20 år senere, nemlig at en kultur med berøringsforbud er en død kultur.¹ I 2004 kom det allikevel en regulering fra Sametinget, via kommunal- og moderniseringsdepartementet, en forskrift om bruk av det samiske flagget, der det blant annet står: «Bruken av det samiske flagget skal gjenspeile den respekt som tilkommer enhver bruk av nasjonale symboler.»²

Hva er det mest utenkelige for et sameflagg? I den blinkende trappa er vi inntrykksmessig langt fra følelsen av Sameting og offentlig sektor. Vi er på bar! Det er lett å forestille seg en bass som trenger gjennom alt, glass som klirrer mot hverandre i takt og noen som roper inn i øret ditt. Det er kanskje akkurat her verkets kjerne ligger: i en påstand om at den levende kulturen oppstår i friksjonene mellom det frie og det regulerte. Kan vi lage neonbling av flagget, eller kan vi det ikke? Det er en befriende sort humor her, som kontrasterer den distanserte og fremmedgjørende «respekten» for en kultur jeg «ikke har noe greie på».

Lysskiltet blinker etter et system jeg ikke får tak i, hjernen kan ikke lagre mønsteret og gå videre. Det er slike liksomtilfeldige rytmer som også andre neonskilt har, som vil trekke oppmerksomhet til seg, og holde den fast, nettopp ved å være uforutsigbar. Det være seg nattåpne kiosker med eksperimentelt vareutvalg, horehus eller spillehaller verden over. Og riktig nok: verket ble opprinnelig laget til utstillingen Casino Karasjok i 2005. Casino? Er det lov i Norge? Er Karasjok i Norge? Både ja og nei. Sápmi ligger som et stort overlappende, eller underliggende land, og strekker seg over de nordlige delene av Norge, Sverige, Finland og Kolahalvøya i Russland. Men Casino?

Kunst er symbolsk virksomhet, en type forslag. Kunstnerne lager friksjon i vår forestilling om verden, i dette tilfellet samene, og kanskje også samenes forestilling om seg selv? Vi er ikke bare inntrykksmessig langt fra skatteetaten, vi er også langt fra en naturromantisierende holdning til samisk liv og kultur. Som i Torgersruds verk, tydeliggjør verket til Andvig og Laumann først og fremst den smale forventningen vi har,

¹ https://www.nrk.no/sapmi/_sameflaggets-mor_-bruk-det-fritt-1.11320634

² https://en.wikipedia.org/wiki/Indian_Gaming_Regulatory_Act

både til «korrekt» samisk materialbruk og hvordan vi forholder oss til samisk kultur. I *The Samí Peoples Flag in Neon* er det ingen antropologiske silkehansker. Folket finnes, flagget finnes - hei, la oss leke!

Forslaget om et Casino i Karasjok er ikke tatt helt ut av løse luften. I USA har organisert gamblingvirksomhet blitt en måte å sikre urbefolkningens inntekter. Selv om det i mange stater er forbudt med gambling, sier Indian Gaming Regulatory Act fra 1988 at urbefolkningen har rett til å drive kasinoer og spillehaller på sine territorier.³ I 2011 var det så mange som 240 stammer med årlige inntekter på 27 billioner dollar, fra drift av spillehaller.

Spiller det noen rolle hvor kunstnerne er fra? Noen ganger gjør det det. Andvig er fra Svolvær, Laumann er fra Brønnøysund, Torgersrud fra Kirkenes – de har inngående kjennskap til de visuelle og materialemessige forventningene til denne regionen.

Hvis du vil se Morten Torgersruds *Neutral Flexible Structure* og Kjersti Andvig og Lars Laumanns *The Samí Peoples Flag in Neon* går du inn hovedinngangen i Statens Hus i Vadsø, tar til høyre og finner trappa opp til andre etasje, og inn døra til skattekontoret der *Neutral Flexible Structure* henger på høyre vegg over den røde benken. Går du en halv trapp opp ser du *The Samí Peoples Flag in Neon*. Skatt nord Vadsø er åpent hverdager mellom ni og tre.

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Indian_Gaming_Regulatory_Act.